

BORBÉLY DIANA

KREATIVITÁS KONTRA SÉMAKÖVETÉS AZ ÓVODAI VIZUÁLIS NEVELÉSBEN (1. RÉSZ)

BEVEZETÉS

A pedagógiai gyakorlatban a vizuális képességek formálása kapcsán gyakran felmerülő jelenség a sémakövetés, amely képzéskészítési algoritmusokat közvetít a gyermek felé és rendszerint uniformizálja képzőművészeti megnyilvánulásait. Szakmai és tudományos berkekben sokat vitatott téma, s még a szakemberek sem értenek egyet abban, hogy kell-e sémát mutatni, illetve „tanítani” a gyermeknek. Ezért a tanulmányban megpróbáljuk összegezni azokat a szakmai és tudományos kiindulópontokat, nézeteket, melyek segíthetnek a témakör átlátásában. Illetve párhuzamosan rámutatunk a kreativitás fejlesztésének szükségességére és lehetőségeire az óvodában, s arra a tényre, hogy fér meg e két fogalom (séma és kreativitás) egymás mellett.

Egyúttal szeretnénk inspirálni a pedagógusokat a vizuális alkotóképesség fejlesztése érdekében az alkotó jellegű esztétikai játékok alkalmazására, amelyek egyéni módszertani megoldások és stratégiák segítségével ösztönzik a gyermeket az alkotásra, az önkifejezésre belső motiváció és élmény alapján. Ezáltal a pedagógusok vélhetőleg nem egy megadott vizuális kifejezőmódot/kifejezőmódokat tanítanak meg a gyermekekkel, hanem segítik fejlődésüket és megalapozzák intellektuális látásukat.

A KÉPZŐMŰVÉSZETI KIFEJEZŐKÉPESSÉG MEGALAPOZÁSA ÓVODÁSKORBAN

Az óvodáskor az egyik legérzékenyebb korszak a gyermek fejlődésében. A kisgyermek az alapvető tevékenységének végzésén, a játékon túl (illetve a játék által is) ismereteket szerez, fejlődik a személyisége, gyarapodnak a kompetenciái, önmegvalósításra és önkifejezésre is igénye támad. A vizualitás jelen van a mindennapjaiban, megalapozza megismerési folyamatait, segít számára elsajátítani a vizuális kultúrát és kommunikációt, mely a vizuális nevelés folyamatában való-

| Kép: <https://www.freepik.com>

| Kép: <https://www.freepik.com>

A rajztanítás (még ha nem is szó szerinti értelemben) az óvodában mindenképpen a vizuális nevelés fontos része, ám nem csak a rajz tanítására, illetve a rajzolással kapcsolatos készségek fejlesztésére korlátozódik, hanem mai felfogásban ki kell, hogy tágítsa az ábrázoló tevékenység lehetőségeit. Magába foglalja a hagyományos rajzolást és mintázást, de a mai modern kor vívmányait is, s ezeken belül többféle technikai anyaggal és eljárással kell megismertetni a gyereket. Ebben a korban mindenképpen elsődleges a megismerő tevékenység, mely során a spontán alkotókedv segítségével kalauzoljuk el a gyermekeket a vizuális kultúra világába, s a megismerésen túl az alapelemek interiorizációjára is törekszünk. Ezáltal megalapozzuk a vizuális művészetek alkotásainak befogadását, illetve az alkotó tevékenységhez nyújtunk elementáris ismereteket. Az óvoda az alapiskolával szemben ezen a területen még mindig előnyt élvez, hiszen sokkal nagyobb időkeret és tágabb tér áll a rendelkezésére.

Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy ebben a korban semmiképp sem a tevékenység eredménye – a „mű” – a lényeges, hanem maga a tevékenység. S mivel ezt az érzékeny életkori szakaszt a tárgyi-cselekvéses és a szemléleti-képi gondolkodás együttesen jellemzi, a gyakorlati megvalósítás során szem előtt kell tartanunk nemcsak az életkori sajátosságokat, hanem ezen túlmutatva kiemelt hangsúlyt kell fektetni az egyéni képességek figyelembevételére is. Zombori (In Balázsné Szűcs, 2001) szerint a gyermek tulajdonképpen önmagával kommunikál és a különböző tartalmak megformálása közben elsajátítja a vizuális nyelvet. Így a mi feladatunk, hogy megalapozzuk a vizuális és intellektuális látást, melynek következményeképpen kialakul az esztétikai ítéloképesség.

A vizuális gondolkodás és emlékezet dimenziója kapcsán meg kell említeni, hogy az óvodás gyermek szemlélete globális, s az élményen alapuló vizuális analízis és szintetizálás során a többszöri feldolgozásnál fontos a hosszú távú emlékezet fejlesztése, aktivizálása. Nagy szerepet játszik a szimbolizáció, ami a tárgyi környezet feldolgozását segíti elő. Fokozatosan kialakul a belső szemléleti kép, amely bonyolult gondolkodási folyamat, a percepció tevékenység eredménye, s amely magában hordozza az észlelési folyamatok szubjektív jellemzőit. Ebből következik, hogy a gyermek csak akkor tudja utánozni a vizuális mintákat, ha meg is érti őket. Ebben segíti/segítheti őt a séma, amely ismeretek halmaza is, és az ismereteket rendszerbe szervező szabály is egyben. Ezáltal a séma pozitív értelmezést kap az óvodai nevelés keretein belül. Tehát bizonyos célok elérése érdekében indokoltnak tartjuk alkalmazását.

Mivel az igazi nevelés a belső motivációra épül, az óvodáskorú gyermeknél figyelembe kell venni, hogy a gyermeket az készteti belsőleg tartósan tevékenységre, amire vágyik, ami kedves a szívének, vagy aminek a számára jelentősége van. Ezért ha izgalmas és számára érdekes probléma elé állítjuk, erősítjük kutatókedvét. S bár magukkal az eszközökkel is tudunk érdeklődést felkelteni, a mély és tartós motivációs bázist az élményszerű ismeretszerzési folyamatba ágyazva alakíthatjuk ki. Erre alkalmas a problémaszituációk kialakítása, amely valójában a divergenciával függ össze, hiszen

többféle megoldási módot feltételez. Az óvodai gyakorlatban a sikerélmény pedig minden okításnál sikeresebb kimenetet eredményez.

Ha a képzőművészeti kifejezőképesség fejlődését mint a vizuális nevelés részterületét vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy mind történetileg, mind ontogenetikai (fejlődéslelektani) szempontból az ember spontán lelki megnyilvánulásaihoz sorolható kommunikációs eszköz. A szakirodalomban több szemlélettel is találkozhatunk megközelítésében, melyek eltérőképpen magyarázzák e fogalmat. Uždil szerint a képzőművészeti kifejezőképesség nem más, mint képes beszéd, míg Sully (In Mišurcová, Severová, 1997) szerint a játék egy bizonyos formája. Piaget (In Piaget, Inhelder, 2004) pedig szimbolikus tevékenységként határolja be.

Mivel az óvodai nevelésnek három fő tevékenységi területe van, a tapasztalatszerzés, az elemi általánosítások és a gyakorlás (Horváthné Csapucha et al., 2010), ezért ezeket az egymásba fonódó tevékenységeket az oktató-nevelő munka valamennyi nevelési területen megfigyelhetjük és alkalmazzuk. A cselekvéses tapasztalatszerzésre a legalkalmasabbak a vizuális nevelés és a barkácsolás során végzett játékok, amelyek segítenek kialakítani az esztétikai fogékonyságot, az esztétikai élmények befogadásának alapjait és az alkotó egyént önkifejezésre ösztönzi.

A KÉPZŐMŰVÉSZETI NEVELÉS ALAPVETÉSEI AZ ÓVODÁBAN

Az óvodai nevelés egyik alapvetése, hogy játékon és alkotáson keresztül, illetve játékosan és alkotva történjen a személyiség fejlesztése és a képességfejlesztés. Ennek irányvonalát a hatályos jogszabályok alapján az állami oktatási programok adják a képzés minden egyes szintjén a közoktatásban, melyekre aztán a helyi pedagógiai/intézményi oktatási programok épülnek (ZÁKON č. 245/2008 o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov, 2008, 2022).

A jelenleg érvényben lévő állami oktatási program az óvodai nevelésen belül a képzőművészeti nevelést a Művészet és kultúra műveltségi terület tárgykörébe sorolja a zenei neveléssel együtt, ahogy arra már utaltunk az előbbieken. A nevelési terület fő célja elérni, hogy a gyermekek az anyagokkal és eszközökkel való játékos tevékenységek során a képzőművészeti kifejezőeszközök segítségével tudják megjeleníteni a fantáziájukat (Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie v materských školách, 2016). Célja továbbá olyan alapkészségekhez juttatni a gyermekeket, melyek segítenek számára megérteni a világot és a vizuális kommunikációt a vizuális kultúra által. A téma vonatkozásában a szakirodalom áttekintése alapján megállapíthatjuk azt is, hogy több szerző szükségesnek tartotta kiemelni, hogy a célok megfelelő kitűzése és hatékony teljesítése, elérése érdekében a pedagógusnak ismernie kell a gyermek életkori sajátosságait, mert a tevékenységek a pszichikus diszpozícióikból indulnak ki. A program kiemeli továbbá a belső kép megjelenítésének fontosságát, a képességek, készségek fejlesztésének szükségességét, az eszközök helyes használatának elsajátítását, de a művészet érzékelésére, a műértésre és a képzőművészeti megnyilvánulásokra is hangsúlyt fektet (Az óvodai nevelés állami oktatási programja, 2019).

A szakirodalom rendszerint érinti a sémakövetés problematikáját is, mely gyakran jellemző a gyermekekre. Hiszen a gyakorlatból tudjuk, hogy a gyermekek szívesen utánozzák az általuk megfigyelt ábrákat, de akár egymás rajzait, alkotásait, munkáit is. Azonban felhívja a figyelmet a kommunikációs konvencionális bizonyos mértékű szükségességére is. Az állami program követelményeiben fellelhető a kreativitás kibontakoztatásának támogatása is (tehát megfér egymás mellett a séma és kreativitás fogalma), hiszen például a kísérletezés, az önálló elképzelések megvalósítása, új ábrák létrehozása és a színkeverés, mind erre biztosítanak lehetőséget. Azonban az óvodai nevelő-oktató munka tervezése és megvalósítása során gyakran felmerül az óvodapedagógusokban a kérdés: „Biztassam sémakövetésre a gyermeket?” vagy: „Szükséges a minta ahhoz, hogy elsajátítsa a gyermek az adott alakzat (emberalak, állat, virág, stb.) rajzolását?” De akár olyan jellegű kérdések is felvetődnek, mint például: „Elég teret és lehetőséget biztosítok a gyermek számára, hogy kreativitása kibontakozhasson?” vagy: „Mikor kreatív egy gyermek?” Ezekre a kérdésekre próbáljuk keresni a válaszokat, magyarázatokat a tanulmány következő részében.

A tanulmány bírálati folyamaton ment keresztül.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- *Az óvodai nevelés állami oktatási programja* (magyar fordítás) 2019, Komárno, Comenius-Pedagógický Inštitút, ISBN 978-80-969694-2-5.
- BALÁZSNÉ SZÚCS J. (2001): *Miből leTT a cserebogár?* Budapest, SZORT BT, ISBN 963-008-920-3.
- BORBÉLYOVÁ, D. – MÉSZÁROS, T. – NAGYOVÁ, CS. (2019): *A vizuális nevelés elmélete és gyakorlati megvalósításának lehetőségei az óvodában.* Komárom, Selye János Egyetem. ISBN 978-80-8122-335-8.
- HORVÁTHNÉ CSAPUCHA, K. – SZABÓNÉ NEMES, M. – WITTMANNÉ DÚZS, M. (2010): *A kreativitás játékos fejlesztése az óvodában.* Budapest, Flaccus Kiadó, ISBN 9789639412767.
- MIŠURCOVÁ, V. – SEVEROVÁ, M. (1997): *Deti, hry a umění.* Praha, ISV, ISBN 80-85866-18-8.
- PIAGET, J. – INHELDER, B. (2004): *Gyermeklélektan.* Budapest, Osiris Kiadó, ISBN 963 389 4220.
- Štátny vzdelávací program pre predprimárne vzdelávanie v materských školách. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, url: www.minedu.sk (Letöltés ideje: 2022.12.28.)
- ZÁKON č. 245/2008 o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov, 2008, url: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2008/245/> (Letöltés ideje: 2022.12.29.)